

Izlaganje sa znanstvenog skupa
UDK 32 : 378.096 + 378.14 (079.5)

Studij politologije i politolozi

Vlasta Ilišin

Centar za istraživačku, dokumentacijsku i izdavačku djelatnost SSOJ, Beograd

Sažetak

Anketnim ispitivanjem manjeg uzorka zaposlenih politologa i njihovih neposrednih rukovodilaca, obavijenim u nekoliko većih gradova u SR Hrvatskoj, prikupljeno je dosta značajnih pokazatelja. Primijenjeni upitnik za politologe sadržavao je 35 pitanja tzv. otvorenoga tipa, podijeljenih u tri osnovne grupe varijabli: sociodemografska obilježja ispitanika, profesionalni status u radnoj sredini i u društvu uopće, te položaj studija politologije s obzirom na njegove prednosti i nedostatke. Sociodemografska obilježja koristili smo kao indikacije u objašnjavanju iskazanih stavova anketiranih politologa. Analizirani sudovi politologa ukazuju na nekoliko važnih faktora koji određuju ili ilustriraju društveni položaj politologije (i kao studija, i kao znanosti) i politologa. Ustanovljeno je da stručno-profesionalna afirmacija politologa uglavnom ovisi o njihovim osobnim kvalitetama, što se najčešće objašnjava odsustvom tradicije studija i struke. Najistaknutija kvaliteta studija politologije jest njegova interdisciplinarnost, koja se istodobno eksplicira i kao svojevrsna slabost u onoj mjeri u kojoj studij nije dovoljno politološki profiliran. Iz toga slijede gotovo opći zahtjev i sugestija anketiranih politologa da treba zadržati i razvijati interdisciplinarnost studija, ali s domišljenijom i konzistentnijom politološkom profiliranošću. U tom kontekstu naznačene prednosti i nedostaci studija politologije nadaju se kao bar djelomično objašnjenje uzroka, uočljivo prisutnog, podvojenog mišljenja o tome što politolog treba da bude: »stručnjak za općenitost« ili »politički tehničar«. Razrješenje ili prevladavanje te dileme nužno nas upućuje na diskusiju o političkim znanostima kao ishodištu profila studija i politologa.

Ponukano ponovnom aktualizacijom višegodišnjih diskusija — koje praktički traju od osnivanja Fakulteta političkih nauka u Zagrebu, s promjenjivim intenzitetom, sadržajem, motivima i argumentima — o položaju političkih znanosti i studija politologije, te stručnom profilu i profesionalnom položaju politologa u našem društvu, Politološko društvo Hrvatske iniciralo je provođenje anketiranja među zaposlenim politolozima koji su studirali i diplomirali na FPN-u Sveučilišta u Zagrebu.* Odlučili smo ispitivati samo bivše studente za-

grebačkog fakulteta stoga što su u nekim sredinama (npr. Beograd) slična ispitivanja već provedena. Osim toga, budući da se dio pitanja odnosio na ispitivanje sudova o programu studija, držali smo metodološki najkorektnijim da se ograničimo na jedan fakultet, jer je poznato da se programi studija fakulteta političkih nauka u Jugoslaviji međusobno znatno razlikuju. Odabir ispitivanja samo među zaposlenim politolozima uvjetovan je pretpostavkom da su politolozi sa stanovitim radnim iskustvom »u struci« najpozvaniji da iskažu kompetentan sud o studiju, odnosno položaju, kao i statusu struke; očekivali smo da osobno radno iskustvo utječe na vjerodostojniju valorizaciju samoga studija i objektivnije prosuđivanje uspješnosti ili neuspješnosti potvrđivanja politologije kao znanosti.

Anketiranje je provedeno u ožujku i travnju 1984. godine i ukupno je ispitano 40 zaposlenih politologa. Ispitivanje smo obavili u sredinama u kojima postoji veća koncentracija politologa, pa smo tako anketirali 20 politologa koji žive i rade u Zagrebu, 8 u Splitu, 7 u Rijeci, te po jednog u Beogradu, Ljubljani, Zadru, Novoj Gradiški i Slavenskom Brodu. Iako je anketa u načelu anonimna, do većine ispitanika došli smo »metodom sniježenog koraka«, tj. anketirali smo politologe koje poznamo i za koje pouzdano znamo gdje rade i na kojim konkretnim poslovima. Naime, prethodnom odlukom odredili smo kvotni uzorak sastavljen od pet podskupina (s po 10 politologa) po vrstama djelatnosti i to:

(1) politolozi zaposleni u organima društveno-političkih organizacija	— anketirano 10 pol.
(2) politolozi zaposleni u sredstvima javnog informiranja	— anketirano 9 pol.
(3) politolozi zaposleni u obrazovnim i znanstvenim institucijama	— anketirano 8 pol.
(4) politolozi zaposleni u organizacijama udruženog rada	— anketirano 7 pol.
(5) politolozi zaposleni u organima društveno-političkih zajednica	— anketirano 6 pol.

Valja reći da predviđenu kvotu nismo ispunili, jer nisu svi politolozi pokazali podjednaku spremnost za suradnju. Anketiranje su najviše odbijali zaposleni u organima društvenopolitičkih zajednica (posebice zaposleni u organizacijama SUP-a, objašnjavajući da su podaci o kadrovskim potrebama i osobnim dohocima »poslovna tajna«), a prezaузетоšću su se ispričali novinari zaposleni na TV Zagreb.

Odabirući politologe za anketiranje nastojali smo voditi računa o još jednom kriteriju, o — uvjetno rečeno — studijskoj generaciji. Na žalost, struktura ispitanika s obzirom na taj kriterij nije zadovoljavajuća jer od predviđene četiri skupine — određene na osnovi reformiranja nastave na FPN-u — dobili smo samo dvije brojčano relevantne:

I generacija (upisani od 1962. do 1966.)	— anketirano 2 politologa
II generacija (upisani od 1967. do 1972.)	— anketirano 24 politologa
III generacija (upisani od 1973. do 1977.)	— anketirano 12 politologa
IV generacija (upisani od 1978. na dalje)	— anketirano 2 politologa

Drugim riječima, o eventualnoj razlici u stavovima politologa različitih generacija pouzdanije možemo govoriti samo kada su u pitanju druga i treća generacija ispitanih politologa i stoga ćemo taj kriterij u komentarima dobivenih rezultata tek sporadično koristiti. Usput govoreći, neodgovarajuća generacijska struktura ispitanika dijelom je uzrokovana i izrazitom nesprenošću starijih politologa da sudjeluju u anketiranju (možda je indikativno to da ih je najveći broj zaposlen upravo u organima DPZ), dok su najmlađi politolozi vjerojatno više na spisku SIZ-ova za zapošljavanje negoli na kakvim platnim spiskovima.

Primijenjeni upitnik za politologe sadržavao je 35 pitanja tzv. otvorenog tipa, pa ćemo se u prezentiranju iskaza ispitanika uglavnom koncentrirati na kvalitativnu analizu (tim prije što ni uzorak nije reprezentativan za sve zaposlene politologe), iako ćemo neke kvantitativne pokazatelje u uzorku koristiti kao određene indikacije. Upitnik je podijeljen na tri osnovna seta pitanja i to: (a) sociodemografska obilježja (spol, dob, porijeklo, školovanje, osobni dohodak ...), (b) profesionalni status i iskustva politologa u radnoj sredini i u društvu opće, (c) te položaj studija politologije s obzirom na njegove prednosti i nedostatke.

U potonje dvije skupine varijabli radi se zapravo o percepciji anketiranih politologa što znači da su dobiveni podaci subjektivnoga karaktera i utoliko ograničene validnosti. Zbog toga smo istodobno s politolozima anketirali i njihove neposredne rukovodiocce kao kontrolnu skupinu. Među njima namjerno nema politologa; u našem uzorku rukovodilaca uglavnom su pravnici i ekonomisti, zatim sociolozi i profesori književnosti i filozofije, a dva imaju srednju stručnu spremu društvenog smjera (i to u udruženom radu i organima DPO). Oni su se, dakako, u znatno manjoj mjeri odazvali molbi da ispune upitnik od 11 pitanja, pa smo prikupili tek 24 iskaza: 7 iz organizacija udruženog rada, 6 iz sredstava javnog informiranja, 5 iz organa DPO, 4 iz obrazovnih i znanstvenih institucija i 2 iz organa DPZ. Njihove odgovore prikazat ćemo u dijelu koji govori o položaju politologa u konkretnim radnim sredinama.

Karakteristike podskupina uzorka politologa

U najbrojnijoj podskupini osnovnog uzorka — zaposlenima u organima DPO — nalaze se politolozi koji rade na poslovima stručno-političkih radnika, stručnih suradnika i profesionalnih političkih funkcionara u organima SKH i SSRNH od razine općinskih komiteta i konferencija do republičkih konferencija i Centralnog komiteta SKH. U toj podskupini, inače, dominiraju politolozi druge studijske generacije, a ostali pripadaju mlađoj i starijoj generaciji.

U podskupini zaposlenih u sredstvima javnog informiranja zastupljeni su novinari i urednici koji rade na radiju i u dnevnim novinama. Što se studijske generacije tiče prevladavaju oni iz treće generacije, s tim da su među ostalima stariji i jedan mladi politolog.

Podskupinu politologa zaposlenih u obrazovnim i znanstvenim institucijama čine nastavnici osnova marksizma i TIPSS-a u centrima usmjerenog obrazovanja, te asistenti i znanstveni suradnici u institutima i na fakultetima. (Na-

pominjemo da nismo anketirali asistente na FPN-u zbog njihova specifičnog položaja.) Najveći broj njih su iz druge studijske generacije, a ostali iz treće generacije.

Politolozi u organizacijama udruženog rada (metalska, gumarska, drvna i prerađivačka industrija i uslužne djelatnosti) obavljaju poslove glavnih i odgovornih urednika tvorničkih glasila, novinara, sekretara organa upravljanja i stručne pomoći društvenim i društveno-političkim organizacijama. I među njima najbrojnija je druga studijska generacija, dok ostali pripadaju mladim generacijama.

U organima DPZ, od općinske preko republičke (različiti komiteti i Sabor) do savezne (SSIP) razine i u SIZ-u, politolozi obavljaju poslove stručnih suradnika, tajnika komisija i samostalnih savjetnika. Svi politolozi u ovoj skupini pripadaju drugoj studijskoj generaciji.

Jedina karakteristika koja je zajednička svim ispitanim politolozima jest članstvo u Savezu komunista. Gotovo su svi postali članovi SK još u srednjoj školi ili tokom studija, a da dobar dio unutar SK ima određene funkcije (i nešto manje u ostalim društveno-političkim organizacijama). Doduše jedan nastavnik u centru usmjerenog obrazovanja nedavno je svojevoljno prestao biti član SK, dok se jedan mladi znanstveni radnik s dinamičnom partijskom karijerom (izbacivanje i vraćanje u SK u nekoliko navrata) to sprema učiniti. U svakom slučaju, gotovo stopostotno članstvo ispitanih politologa u SK navodi na razmišljanje: ili se neobjašnjivo slučajno dogodila takva selekcija u uzorku ili se radi o nečem drugom (npr. preferiranje politologa — članova SK pri zapošljavanju kao dokaz »stručne« i »podrazumijevajuće« idejne sposobljenosti)? Potonju hipotezu potvrđuje i podatak da se tokom studiranja broj studenata-članova SK kreće od jedne trećine do polovice od ukupnog broja studenata.

Ostala obilježja ispitanika nisu tako jednoobrazna. Ukazat ćemo na ustanovljene razlike, uz ogradu da ih ne smatramo potpuno reprezentativnim pokazateljima. Primjerice, u našem uzorku dominiraju muškarci (78%). Oni su najbrojniji u sredstvima javnog informiranja, a u znatnoj su većini i u organima DPZ i DPO. Nešto više žena ima u obrazovnim i znanstvenim institucijama, dok su samo u udruženom radu one brojnije (57%) od muškaraca.

Godine života ispitanih politologa kreću se u intervalu od 23-e do 48-e, a više je onih koji su stariji od 30 godina (58%). Mladi politolozi najbrojniji su (preko 70%) u sredstvima javnog informiranja i u organizacijama udruženog rada. Po »mladosti« slijede obrazovne i znanstvene institucije, pa organi DPO, dok u organima DPZ nema nijednoga anketiranog politologa mlađeg od 31-e godine života.

Točno polovica ispitanika porijeklom je iz radničkih i seljačkih obitelji (praćeno po stručnoj spremi i zanimanju oca. Istraživanja su pokazala da zanimanje majke nije presudno, jer su one u većini domaćice, pa uglavnom društveni položaj oca određuje i položaj obitelji). Ispod tog »prosjeaka« su politolozi iz sredstava javnog informiranja; nastavnici i asistenti točno su na razini prosjeka, dok su ostale tri skupine natprosječno porijeklom iz službeničkih obitelji. Kao kuriozitet možemo spomenuti da je među našim ispitanicima neuobičajeno veliki broj onih čiji je otac bio oficir JNA: ili je to slučajnost ili je riječ o određenom tipu socijalizacije u obitelji (tim prije što

su gotovo identični rezultati dobiveni i ispitivanjem zaposlenih politologa u Beogradu)?

Od ispitanih politologa 70% živi i radi u gradu u kojem su završili srednjoškolsko obrazovanje. Ostali su se najvećim dijelom preselili u Zagreb, a zatim u Rijeku, pa Split (u dva potonja grada iz manjih gradova u široj okolici).

Čak 90% ispitanika završilo je gimnaziju, a samo četvorica neku drugu srednju školu. Većina ispitanika su u srednjoj školi bili vrlo dobri učenici (55%), nešto manje odlični, a samo 7,5% dobri.

Uspješnost studiranja, gledano kroz ocjene, slabija je od uspjeha u srednjoj školi: dok vrlo dobrih studenata ima prilično (40%), broj odličnih znatno opada (7%), te dominiraju dobri studenti (53%). Najslabiji uspjeh na studiju imali su politolozi zaposleni u organima DPZ i u organizacijama udruženog rada, a najbolji zaposleni u organima DPO i u znanstvenim institucijama.

Dakako, uspješnost studiranja možemo pratiti i kroz podatak o njegovu trajanju. Čak 83% anketiranih politologa diplomiralo je »u roku« (4—5 godina), a najviše onih koji su otegli s diplomiranjem (bilo da su dugo bili apsolventi, bilo da su izgubili neku studijsku godinu) ima među zaposlenima u organizacijama udruženog rada i sredstvima javnog informiranja. Što se rokova studiranja tiče, najsolidniji su politolozi iz obrazovno-znanstvenih institucija i organa DPZ, jer su svi završili fakultet za manje od 5 godina.

Za nastavak obrazovanja nakon diplomiranja kroz postdiplomski studij najviše su se odlučivali zaposleni u DPO (čak 80%), zatim zaposleni u obrazovnim i znanstvenim institucijama (bilo formalno, bilo pripremajući doktorat) i politolozi iz udruženog rada. Možda je upravo uspješnost studiranja utjecala na produljenje obrazovanja kroz postdiplomski studij, ali bi taj nastavak obrazovanja mogli tumačiti bar djelomično i u funkciji ostvarenja profesionalnih ambicija i planova.

Naime, više od polovice politologa zaposlenih u organima DPO pokazuje aspiracije prema znanstvenom radu, izjavljujući da bi sa sadašnjih poslova željeli otići na fakultete i u institute. Moguće je pretpostaviti da ti politolozi percipiraju znanstveni rad kao logičan završetak stručnog napredovanja, budući da se pred većinu, po njihovu sudu, u sadašnjim poslovima posavljaju zahtjevi maksimalnog iskorištavanja stečenih znanja i potreba permanentnog usavršavanja. Valja spomenuti i to da ti politolozi kao prepreku priželjkivanoj profesionalnoj promociji ističu »zatvorenost« instituta i fakulteta, što njihove planove prilično relativizira i smješta više u kontekst želja nego realnih mogućnosti. Namjere usavršavanja pokazuju i politolozi zaposleni u obrazovnim i znanstvenim institucijama (ali manje kroz formalne oblike obrazovanja, a više kroz individualni stručno-znanstveni rad), kao i novinari koji gotovo odreda žele postati dobra i priznata novinska pera. Želju za promjenom radne sredine najpaničnije izražavaju zaposleni u organizacijama udruženog rada: gotovo nitko ne želi ostati na sadašnjim poslovima, namjeravajući prijeći u sredstva javnog informiranja i organe DPO ili DPZ, pa čak i otići »bilo kamo, samo ne ostati ovdje«. Gotovo nikakvih ambicija — ni promjene posla niti usavršavanja na sadašnjem — ne pokazuju jedino zaposleni u organima DPZ.

Tokom studija gotovo 80% ispitanika školovalo se isključivo uz pomoć roditelja; stipendije i ugovore koji jamče sigurno zaposlenje (a znači i ne-

kakvo planiranje kadrovskih potreba) imalo je tek 10⁰/₀ ispitanika, a isto toliko i studentski kredit.

Situacija zapošljavanja anketiranih politologa izgleda da je bila vrlo dobra jer čak 73⁰/₀ nije uopće čekalo na posao (neki su se zaposlili još kao apsolventi: u novinama i u DPO) ili je to čekanje trajalo maksimalno 6 mjeseci, dok su ostali tražili stalni posao od jedne do četiri godine (povremeno radeći kao »zamjene«). Slični podaci o relativno brzom i lakom zapošljavanju dobiveni su i anketiranjem u Beogradu, gdje su politolozi srednje i starije generacije također bili većina u uzorku. Putem natječaja, slučajno, zaposlilo se 33⁰/₀ naših politologa, a isto toliko na osnovi preporuka (kao bolji i angažiraniji studenti ili politolozi »koji obećavaju«); 20⁰/₀ tvrdi da su im pomogle veze i poznanstva, a 14⁰/₀ su bili »planirani« kadar. Veze i poznanstva najčešće su pomogle politolozima da se zaposle u organima DPZ, dok su se politolozi u organima DPO mahom zapošljavali zahvaljujući preporukama. Samo jedan ispitanik politolog zaposlio se uz pomoć SIZ-a za zapošljavanje. Profesionalna mobilnost naših politologa nije jako izražena, jer većina nije mijenjala »fah« ili »branšu«, nego su uglavnom vertikalno napredovali u okviru istih djelatnosti i grupa poslova. Uočljivo je da se prva zaposlenja najlakše dobivaju u školama, odakle se najčešće i odlazi, čemu je vjerojatno više uzrok to što su politolozi radili kao »zamjene« na određeno vrijeme nego naglašeno nezadovoljstvo radom u prosvjeti. Politolozi u sredstvima javnog informiranja, obrazovnim i znanstvenim institucijama i organima DPO najčešće su »od prvog dana« zaposleni na sličnim poslovima, dok je većina politologa u organe DPZ došla iz škole ili organa udruženog rada. Povezujući potonji podatak s informacijom da su to uglavnom stariji politolozi bez ikakvih planova daljnjega profesionalnog napredovanja moglo bi se zaključiti da su oni u radnom pogledu postigli što su i koliko htjeli.

Raspon prosječnih osobnih dohodaka ispitanika kreće se u intervalu od 15 tisuća dinara do 44 tisuće dinara, a dominira kategorija osobnih dohodaka od 21 tisuću do 30 tisuća dinara. Za svoj rad daleko su najbolje plaćeni politolozi u organima DPO, a nešto slabije u organima DPZ. Ostale tri skupine zarađuju podjednako, s tim da politologa s najnižim osobnim dohocima najviše ima među novinarima (i u sredstvima javnog informiranja i u udruženom radu). Povežemo li to s podatkom da su to ujedno i najmlađe skupine politologa može se pretpostaviti da su niži osobni dohoci dijelom uvjetovani i obavljanjem poslova koji su slabije vrednovani u njihovim radnim sredinama (poznato je da se na takve poslove uglavnom raspoređuju mlađi stručnjaci), a ne samo položajem radne organizacije u društvenoj podjeli rada (»horizontalna« nejednakost).

Vjerojatno zbog malih osobnih dohodaka, kao i zbog karaktera posla, gotovo svi politolozi zaposleni u sredstvima javnog informiranja bave se dopunskim radom izvan redovnih radnih obveza, zarađujući pri tome od dvije do deset tisuća dinara mjesečno. Slijede ih politolozi u organima DPO i u znanstvenim institucijama, dok zaposleni u organima udruženog rada (osim neznatno surađujući s drugim novinama), a posebice u organima DPZ nisu zaokupljeni dodatnim poslovima. Inače, ti poslovi uglavnom se svode na novinarsku, publicističku i stručno-znanstvenu djelatnost, ali mnogi politolozi i predaju na političkim školama. (To je osobito karakteristično za Rijeku gdje gotovo svi anketirani politolozi rade i taj posao bez obzira gdje su stalno

zaposleni. Možda je istinita tvrdnja riječkih politologa da su se uspjeli zavidno afirmirati i steći stručno-profesionalni ugled.) Vidljivo je da se dodatnim poslovima najviše bave oni politolozi koji imaju izgrađenije profesionalne namjere, zbog čega motive dodatnog rada ne treba objašnjavati samo materijalnim potrebama nego i kao, manje ili više, pomoćni kanal stručnog usavršavanja i napredovanja.

Većina naših politologa ima, i to više, društvenih i samoupravnih funkcija. Uglavnom su to funkcije u samoupravnim organima radne sredine, delegatske funkcije u SIZ-ovima i funkcije u različitim izdavačkim savjetima i redakcijama časopisa. Potonje funkcije ponajviše imaju politolozi zaposleni u organima DPO.

Položaj politologa u radnoj sredini i društvu

Koliko su stvarno politolozi osposobljeni za konkretne poslove i kako odgovaraju radnim obvezama, pokušali smo doznati pitanjima koja stečena znanja mogu iskoristiti, a koja im nedostaju da bi bolje obavljali svoje poslove. Slična smo pitanja postavili i njihovim neposrednim rukovodiocima.

Svi politolozi zaposleni u obrazovnim i znanstvenim institucijama uvjereni su da koriste sva ili većinu stečenih znanja, naglašujući općeobrazovna i teorijska, te filozofska, politološka i sociološka znanja. Njihovi neposredni rukovodioci ističu »produbljeno poznavanje društvenih znanosti« i »superiorno poznavanje našeg političkog sistema« kao stručne sposobnosti tih politologa. I većina politologa iz organa DPO navodi da za obavljanje svojih poslova koriste sva stečena znanja, osobito teorijska, uz korištenje sposobnosti analitičkog pristupa problemima. Manji dio žali se na tek djelomičnu ili »mizernu« iskorištenost stručnih znanja i preopterećenost dnevno-operativnim poslovima. Neposredni rukovodioci ističu da ti politolozi imaju široko obrazovanje, posjeduju sposobnost analitičko-istraživačkog rada i »znanstvenog pristupa pojavama koji omogućuje lakše shvaćanje konkretnih problema«, dobro poznaju naš politički sistem i pokazuju »političku pismenost«. Podjednaku iskorištenost »svih znanja« ističu i politolozi iz sredstava javnog informiranja (»jer je novinarstvo takav posao«), pri čemu je eksplicirano poznavanje političkog sistema, ekonomije, povijesti i marksizma. Drugi dio iz te skupine navodi da koriste samo dio stručnih znanja, budući da se više ni ne zahtijeva niti priroda medija to dopušta. Kao prednosti politologa-novinara njihovi rukovodioci ističu, prije svega, širinu općeg obrazovanja, te »dobro poznavanje društvenih problema« i »razumijevanje društvenih procesa«. Većina politologa zaposlenih u organizacijama udruženog rada smatra da su njihova stručna znanja tek djelomično iskorištena i to ona s područja funkcioniranja političkog sistema i ekonomije. Ostali su uvjereni da su njihova znanja iskorištena u najmanjoj mogućoj mjeri, jer su »teorijska nepotrebna, a praktičnih nemamo«. I rukovodioci ove skupine politologa naglašuju njihovo svestrano ili dobro opće obrazovanje, kao i solidno poznavanje društveno-političkog sistema. Na koncu, politolozi zaposleni u organima DPZ lakonski odgovaraju da koriste »sva znanja«, usput se ponoseći »pismošću«, dok njihovi rukovodioci problem promatraju s aspekta »prilagodljivosti tekućim zadacima«, kojom su tek djelomično zadovoljni.

Politolozi zaposleni u organima DPO osjećaju da im najviše nedostaju znanja iz domene našega političkog sistema (osobito ona koja mogu pomoći u analizi suvremenih zbivanja) i ekonomije, te metodologije istraživanja društvenih fenomena i političkih procesa posebice. Te nedostatke najčešće uočavaju i njihovi neposredni rukovodioci, koji ovim politolozima uz to zamjeraju i nepoznavanje »pravne terminologije i zakonske regulative«, »sklonost uopćavanjima i fraziranju«, stanovitu »površnost i nekonzistentnost«, »nedovoljno iskustvo iz samoupravne prakse« pa čak i nedostatak »idejnog obrazovanja u užem smislu«?! Politolozi iz sredstava javnog informiranja osobito ističu da ne znaju dovoljno o ekonomskim kategorijama (nisu osposobljeni da »ekonomske kategorije prepoznaju u praksi«), navode da im nedostaje poznavanje »praktičnog funkcioniranja društveno-političkih organizacija i zajednica«, a posebno ekspliciraju nedostatak »odredene specijalizacije« (vjerojatno u žurnalističkom smislu). Rukovodioci novinara također misle da bi tim politolozima trebalo više znanja iz političke ekonomije i, uopće, »više pojedinačnih znanja«, smeta im što ne poznaju novinarski »znanje« i uočavaju nedovoljnu dinamičnost. Politolozi zaposleni u obrazovnim i znanstvenim institucijama ističu dvije skupine nedostataka u znanju: asistenti se žale na »nedostatak koncentracije na politologijsku problematiku i metodologiju u užem smislu« ili metodologiju istraživanja uopće. (Pri tome je utješna izjava jednog politologa — koji je studirao i na drugom fakultetu društvenih znanosti — da se bolje znanje s tog područja ne stječe ni na studijama za koje se smatra da su im metode istraživanja osnovni sadržaj nastavnog programa.) Svi nastavnici u školama osjećaju, pak, nedostatnost znanja iz pedagogije, metodike i psihologije (tj. pedagoške grupe predmeta). Potpuno isti prigovor nastavnicima upućuju i njihovi neposredni rukovodioci, dok se asistentima spočitava nedovoljno »sociološko obrazovanje« i nepoznavanje klasičnih jezika (što je, ipak, »specijalistički« zahtjev). Politolozi zaposleni u organizacijama udruženog rada gotovo listom apostrofiraju »nemogućnost da teorijska znanja primijene u praksi«, »optužujući« studij da nije »sistematično uklopljen u potrebe društvene prakse« i da ne daje »znanja o stvarnosti i zbiljskim odnosima«. Kao sasvim konkretan nedostatak spominje se nepostojanje »praktičnog rada (obilaska radnih sredina)« i, uopće, prakse za vrijeme studiranja, a osjećaju da nemaju ni dovoljno znanja s područja prava, informiranja i funkcioniranja delegatskog sistema. Istodobno, i njihovi rukovodioci smatraju da ti politolozi ne poznaju dovoljno odnose u udruženom radu, ali ni i u društveno-političkim organizacijama, te da im nedostaje ekonomsko obrazovanje. Politolozi iz organa DPZ su, s jedne strane, najmanje (samo)kritički raspoloženi, tvrdeći da im »ne nedostaju nikakva znanja« dok, s druge strane, osjećaju nedostatak znanja o »teorijskim i empirijskim istraživanjima« i znanja s područja komunikologije, međunarodnih političkih i ekonomskih odnosa, ekonomije, prirodnog i delegatskog sistema.

Gotovo svi naši politolozi smatraju da bi, po vlastitu sudu, podjednako uspješno mogli obavljati i neke druge poslove u svojoj radnoj sredini. U organima DPO to su svi stručni i profesionalni politički poslovi, u sredstvima javnog informiranja, osim svih vrsta novinarskih, mogli bi obavljati kadrovske i poslove koordinacije rada samoupravnih organa i DPO, u školama, na fakultetima i u institutima mogli bi raditi i različite organizacijske poslove, dok bi u udruženom radu, osim tajničkih i novinarskih poslova, mogli raditi

na propagandi, u kadrovskoj službi, poslovnim organima i kao animatori kulture. Gotovo identično mišljenje o mogućnostima politologa da obavljaju i druge poslove imaju i njihovi rukovodioci. To bismo mogli iskoristiti kao potvrdu dojma da su politolozi svjesni dometa i ograničenja vlastitih stručnih sposobnosti, ali i da njihova radna okolina uglavnom nagađa s kakvim profilom stručnjaka raspolaže. Mišljenje politologa o tome na kojim bi se drugim poslovima u njihovoj radnoj sredini moglo zaposliti još politologa poklapaju se s podacima o tome koje bi poslove oni osobno mogli raditi. Točnije, to su navedene vrste poslova, ali je konkretizirano da je potrebno zaposliti nešto manje politologa nego što ima poslova (s tim da politolozi zaposleni u DPO i obrazovno-znanstvenim institucijama najmanje percipiraju potrebu da dobiju još kolega, a najviše ih priželjkuju politolozi u organima DPZ i udruženom radu). Zanimljivo je da rukovodioci naših ispitanika primjetno više osjećaju potrebu za zapošljavanjem novih politologa — gotovo za sve poslove koje su naveli kao moguće predvidjeli su i više izvršilaca (nadamo se da to nije samo zbog lojalnosti ili oportunitizma). Indikativno je da je posebno veliki broj politologa potreban rukovodiocima u organima DPO (vjerojatno nikada dosta onih koji će opsluživati profesionalni politički aparat) i u znanstvenim institucijama (tj. upravo u onim djelatnostima gdje sami politolozi imaju utisak da ih je dovoljno zaposleno; nesrazmjerni, možda, potječe iz osjećaja konkurencije), a da najmanje novih politologa žele rukovodioci politologa-novinaru u sredstvima javnog informiranja. Potonji rukovodioci i najčešće izjavljuju da pri zapošljavanju u njihovoj radnoj sredini politolozi, na osnovi svojih stručnih sposobnosti, ne treba da imaju nikakvu prednost pred drugim stručnjacima, a polovica drži da je ta prednost potrebna kada se zapošljuju na poslove novinarstva. Rukovodioci ostalih skupina politologa uglavnom im daju prednost za obavljanje stručno-političkih, informativnih, nastavničkih, koordinacijsko-organizacijskih, publicističkih, znanstvenih i analitičko-istraživačkih poslova. S tim je povezano i mišljenje rukovodilaca u kojim bi djelatnostima najviše trebalo zapošljavati politologe — pokazalo se da su to upravo one djelatnosti gdje politolozi i danas rade. Na prvom su mjestu društveno-političke organizacije i zajednice, odmah zatim informativne djelatnosti, a potom znanstvene institucije, škole, organizacije udruženog rada i SIZ-ovi. Karakteristično je objašnjenje jednog rukovodioca koji je potrebu prisutnosti politologa (poslovi koordinatora) u društvenim djelatnostima u širem smislu formulirao kao zahtjev da politolozi treba da budu »moderatori političkih procesa na svim razinama« (»politički tehničari«?), što pokazuje da se akcent stavlja ipak na političko djelovanje u užem smislu.

Kao najčešću konkurenciju pri zapošljavanju u radnoj sredini politolozi navode pravnike, ekonomiste i sociologe. Konkurencija pravnika naročito je izražena u organizacijama udruženog rada; pravnika, ekonomista i sociologa u organima DPO i DPZ; pravnika, sociologa i psihologa u znanstvenim institucijama, dok nastavnici i, osobito, novinari imaju najneizvjesnije šanse pri zapošljavanju, budući da im konkuriraju stručnjaci svih društvenih profila (posebice profesori književnosti). Na upit koji bi drugi stručnjaci bolje od politologa obavljali određene (konkretne) poslove, većina rukovodilaca odgovara da su politolozi za taj posao najbolji (ili bar da ni drugi ne bi bili bolji), što stvara dojam da za neke grupe poslova politolozi ne bi trebali imati konkurencije, pa dakle i da su »potreban kadar«. Naročito decidirani

u stavu »za« politologe jesu rukovodioci u organizacijama udruženog rada, dok polovica rukovodilaca u organima DPO navodi »možda sociolozi«, čemu razlog može biti i to što u tim organima dobar dio politologa (treba da) obavlja analitičko-istraživačke poslove.

Međutim, konkretno zapošljavanje politologa ne odgovara idiličnoj slici stvorenoj iz uvida u potrebe za tim stručnjacima. Iskazi politologa i osobito njihovih rukovodilaca da bi u njihovim radnim sredinama trebalo više politologa nego što ih ima, nameću pitanje zašto se ne zapošljava više politologa. Na to pitanje odgovarali su samo politolozi. Po njihovu sudu, najčešći uzrok nezapošljavanja politologa jest neznanje o tome što je to zapravo politolog, tj. nepoznavanje njihova stručnog profila, pri čemu perzistira »kriva predodžba radnih sredina o politologu kao školovanom 'državnom' ili 'režimskom' političaru« ili o onome koji »više zna o svim drugim sistemima nego o našem«. Sami politolozi sugeriraju da rezervirani stav radnih sredina nije bez osnove, jer proizlazi iz »nedovoljne uže profiliranosti« politologa, zbog čega se smatra da politolozi imaju »suviše općenita znanja« ili da su »daleko od stvarnosti i suviše teoretiziraju« (novinarima su upućeni prigovori te vrste). Drugi vide razloge u nedefiniranosti kadrovskih potreba unutar pojedinih radnih sredina, a treći u »averziji zbog konkurencije i većeg znanja politologa«. Priličan broj politologa u organima DPO i obrazovno-znanstvenim institucijama povezuje nezapošljavanje politologa s odsustvom realne potrebe za njima (ili nema adekvatnih poslova ili politologa ima »dovoljno, čak previše«), što korelira s njihovim već iznešenim stavovima.

Kao zaseban problem izdvaja se (ne)zadovoljstvo politologa profesionalno-stručnim položajem u radnoj sredini i društvu uopće. Politolozi su u globalu više i u većem broju zadovoljni statusom u radnoj sredini nego što su nezadovoljni, ističući da ih radna sredina prilično »uvažava«, napominjući pri tome i vlastite zasluge. Najviše nezadovoljstva izražavaju zaposleni u organizacijama udruženog rada, koji se prije svega žale na neadekvatno vrednovanje rada (točnije, preniske osobne dohotke, posebice u usporedbi s drugim stručnjacima), ali i na nemogućnost efikasnog uklapanja u radnu sredinu, uz objašnjenje da im je položaj »nategnut, jer brane institucije i norme, istovremeno zagovarajući promjene (statusa kao i cjelokupnog sistema)«. Zaposleni u organima društveno-političkih organa i zajednica, onako usput, spominju preopterećenost operativnim, administrativnim i organizacijsko-tehničkim obvezama koje traže malo politološkog znanja, dok nastavnici kažu da ih u radnoj sredini ponekad tretiraju kao »nepotrebne politikante«.

Stavovi o položaju politologa u društvu u nešto su manjoj mjeri (u usporedbi s percepcijom položaja u konkretnoj sredini) obilježeni nezadovoljstvom i, grubo govoreći, polarizirani su. Oko polovice ispitanika percipira taj položaj manje ili više dobrim, a polovica nezadovoljavajućim ili slabim. Sud o zadovoljavajućem položaju u društvu najuže je povezan s individualnim kvalitetama politologa; prevladavajuće je mišljenje da se ugled u društvu stječe osobnom sposobnošću da se politolog nametne kao stručnjak, a što ovisi o ličnosti, pri čemu položaj i uvažavanje studija imaju marginalnu ulogu ili čak otežavajuću s obzirom na »mladost« i »nedefiniranost«. U tom smislu valja citirati odgovor jednog kolege koji je takav stav najkonkiznije izrazio: »Profesionalni je status politologa u društvu ambivalentan: ili su uvažavani zato što dobro rade (a to onda nije zato što su politolozi), ili su

okrivljeni ako loše rade (a tada loše rade zato što su politolozi). Bolest mlade struke.« Ima i pomalo ciničnih mišljenja da je društveni položaj politologa »vrlo dobar s obzirom koliko nas ima, kako smo pripremljeni za rad i gdje sve radimo«. I politolozi koji položaj u društvu percipiraju nezadovoljavajućim dio uzroka, također, vide u mladosti političkih znanosti (»karakteristično odbijanje novoga«, »neinformiranost šire javnosti«) i »nedovoljnoj stručnoj profiliranosti zanimanja«, što povećava šanse za zapošljavanje politologa, ali ih istodobno i diskvalificira ako se traži određena specijalizacija. Upućenost sredine na osobne karakteristike politologa smatraju izrazito nepovoljnom okolnošću. Neki misle da društveni položaj »ne odgovara potrebama, a ni faktičkoj ulozi politologa«, a drugi da je problem više u društvu nego u politologiji i politolozima, iako su politolozi u nekim slučajevima i sami krivi jer im »odgovara politički konformizam i dogmatičko mlaćenje prazne slame«. Nezadovoljavajući status politologa u društvu neki povezuju s neafirmiranošću (u smislu kvalitete) studija politologije i FPN-a, iz čega proizlazi potcjenjivački odnos okoline. Najmanji broj politologa smatra da je položaj politologa u društvu jednak položaju ostalih stručnjaka obrazovanih na fakultetima društvenih znanosti.

Položaj, prednosti i nedostaci studija politologije i FPN-a

Osim položaja politologa, prethodno promatrana s različitih aspekata, jedan od pokazatelja društvenoga položaja studija politologije jest i način informiranja o postojanju i programu studija i FPN-a. Pokazalo se da je najveći broj naših ispitanika prve informacije o politologiji kao studiju dobio privatnim putem: od starijih studenata, prijatelja, rođaka i srednjoškolskih profesora. Jedan politolog je izjavio i to da ga je »klima '68 (takvo vrijeme)« ponukala da se zainteresira za studij politologije i detaljnije informira. Porast informiranja putem sredstava javnog informiranja uočljiv je kod mlađih generacija politologa, dok se za studij najmanje doznalo putem adekvatnih brošura i službi za profesionalnu orijentaciju. Koliko je to odraz (ne)zainteresiranosti društva, a koliko krivica samoga FPN-a što na primjeren način ne popularizira studij politologije, ostaje da ustanovimo. Ipak, valja reći da neke indikacije upućuju na to da su »krivci« na obje strane. Istodobno, čini se da su diplomirani politolozi uglavnom oni koji promiču interese FPN-a i utječu na mlađe kolege da se odluče upravo za studij politologije.

Razlozi opredjeljivanja za studiranje političkih znanosti u osnovi su u uopćenom interesu i sklonostima k društvenim znanostima. Impresivno veliki broj ispitanika ističe taj motiv pri odluci da upišu studij politologije. Velikih modifikacija u odgovorima nema, s tim da se uz to naglašuje percepcija mogućnosti disciplinarno šireg i ozbiljnijeg (»produbljena gimnazija«), tj. interdisciplinarnog studiranja. Manji je broj onih koji su osvijestili distinkciju u odnosu na društvene znanosti i približili se određenju političkih znanosti: oni preciziraju da su se rukovodili »teorijskim interesom na politiku«, željom da steknu znanja za »prepoznavanje fenomena političkog« ili da »upoznaju bit politike, marksizma, ideologije i društvenih fenomena uopće«. Tek nekolicina imala je pred sobom viziju što konkretno (u smislu radne budućnosti) očekuje od studija: osposobljenost da se bave novinarstvom. Samo jedan ispitanik odgovara da je studij upisao na nagovor roditelja (otac: VSS, zaposlen u re-

publičkom organu uprave). Što se interesa za politologiju kao studij tiče, nema indikativnih razlika ni s obzirom na mjesto rada, niti s obzirom na pripadnost generacijama.

Međutim, kada se radi o ekspliciranju prednosti, konkretnije nedostataka studija politologije, razlike su vidljive. To je i razumljivo imamo li na umu nezanemarliv utjecaj radnoga iskustva na naknadnu revalorizaciju studija, a u manjoj mjeri i određene reformske zahvate na FPN-u.

Pojednostavljeno govoreći, možemo konstatirati da je studij politologije ispunio očekivanja naših ispitanika. Takvu tezu zasnivamo na najučestalijem odgovoru na pitanje o tome što je dobro na studiju (što ne treba mijenjati). Većina politologa smatra da treba sačuvati i dalje razvijati interdisciplinarnost studija (tj. kombinaciju politoloških, filozofskih, socioloških, ekonomskih i povijesnih disciplina), jer ona omogućuje »razvijanje kritičke svijesti«, »svestranu analizu društvenih fenomena«, »uči kritički i politološki misliti i budi žed za znanjem«, te daje »svestrano obrazovanje« koje je solidna podloga daljoj »specijalizaciji«. Kao posebne kvalitete izdvajani su »općebrazovni sadržaji«, »teorijska podloga studija«, »usvajanje marksizma kao načina mišljenja«, »teorijsko osposobljavanje«, inzistiranje na »klasičnoj, originalnoj i obimnoj literaturi« i mogućnost učenja dva strana jezika. Od katedri najbolje ocjene dobile su politološka i filozofska, dok se primjetno najboljima i »najkorisnijima« (u smislu kvalitete izvođenja nastave i doprinosa politološkom profiliranju studija) smatraju povijest političkih doktrina i geopolitika, a slijede problemski kolegiji, TIPSS, politički sistem SFRJ i povijest radničkog pokreta. Ovdje se naoko pojavljuje jedna kontradikcija: pohvala evidentno politološkim nastavnim predmetima nasuprot prethodno često isticanoj nedostatnosti znanja upravo iz te domene. Pretpostavljamo da je kritika upućena u smislu zahtjeva za što više tih sadržaja (dakle, proširenjem tih kolegija) — što je i blisko općem stavu o nužnosti užega politološkog profiliranja studija — a ne kao izraz nezadovoljstva nastavom ili sadržajem. Samo jedan politolog izjavio je da na studiju politologije ništa nije dobro, točnije da »sve treba mijenjati«.

Izdvajanje slabosti studija politologije, u smislu potrebnih promjena, primjetno je uvjetovano gledanjem iz rakursa radnog iskustva i generacijske pripadnosti, tako da stavovi svih ispitanika nisu sukladni, ali su konzistentni unutar pojedinih podskupina. Politolozi zaposleni u organima DPO i obrazovnim i znanstvenim institucijama češće navode nedovoljnu politološku profiliranost studija i pojedinih disciplina, što nameće potrebu razvijanja »temeljnih i pomoćnih politoloških disciplina«, tj. »čiste« politologije, nedostatak metoda teorijskih i, posebice, empirijskih analiza i istraživanja društvenih pojava, te nedostatnost pravnog obrazovanja. Zaposleni u organima DPZ i organizacijama udruženog rada misle da je studij preopterećen teorijom i historizacijom, da nedostaje veća povezanost s praksom i udruženim radom, a da je većina kolegija po sadržaju »udaljena od suvremenih zbivanja u nas i u svijetu«. Novinari (i iz OUR-a i iz sredstava javnog informiranja) najskloniji su potrebi specijalizacije potkraj studija i uvođenju usmjerenja (konkretno: politički sistem, informiranje i nastavnički smjer). Indikativno je da mladi politolozi (treće i četvrte generacije) vrlo često, kao negativnu značajku studija, ističu prevelik broj studenata i neprimjeren seminarski rad (u smislu nedostatnosti i nekvalitete), zatim potrebu strožijih kriterija pri upisu na FPN,

na ispitima i u izradi diplomskih radova. Uz to, neki zagovaraju potrebu preispitivanja odluke da neki ključni politološki kolegiji zadobiju status izbornih predmeta. Očito je da su mlade generacije politologa više zaokupljene kvalitetom izvođenja nastave i samog studiranja, dok su ranije generacije koncentriranije na program i temelje studija. Dakako, osim navedenih grupiranih opaski postoji još niz pojedinačnih primjedbi i sugestija za poboljšanje studija politologije. Tako se ističe potreba »fundamentalnih znanstvenih istraživanja samoupravne prakse« (i pri tome razvijanje instituta za empirijska istraživanja pri fakultetu, što bi omogućilo utemeljenje značajnih znanstvenih istraživanja i osposobljavanje studenata za istraživački rad) ili »teorijskog i empirijskog rada na analizi zbiljskih političkih odnosa«, a relativno često je apostrofirana tromost i sporost reagiranja programa kolegija na društvenu zbilju. Kao nezadovoljavajući, u smislu »potrebnoga« sadržaja ili kvalitete izvođenja nastave, navedeni su kolegiji: metode istraživanja političkih pojava, povijest marksizma, metode kvantitativne analize, politička ekonomija, ekonomika i ekonomska politika SFRJ, suvremena znanost o politici, obrana i zaštita, teorija informacija i komunikacija, sociologija jugoslavenskog društva. Zamjerke koje se tiču kolegija manjim su dijelom inspirirane nezadovoljstvom nastavniciima (uz načelnu opasku da postoji kvalitativna neujednačenost nastavničkog kadra kojega bi trebalo »pojačati« politolozima), a većim dijelom »neupotrebljivošću« naučenoga »u susretu« s postojećim društvenim odnosima i događajima. Drugim riječima, ti politolozi prosuduju da nisu dovoljno i adekvatno osposobljeni za prepoznavanje »bitnoga u pojavnom«, kao i da nemaju znanja koja omogućuju očekivano (čini se više od okoline nego od njih osobno) »uklapanje« u društvo.

Najveći broj ispitanih politologa drži da je položaj studija politologije, s obzirom na druge društvene znanosti i fakultete, »nedefiniran« (što se odražava i na poimanje politologa kao »stručnjaka za općenitost«), »podređen«, »periferan« ili »bez ugleda«. Takav nezavidan položaj najčešće se pokušava objasniti »slabom društvenom valorizacijom« i mladošću studija, a zatim gubitkom atraktivnosti i aktualnosti, nedovoljnom afirmacijom i izostankom veza i podjele rada između fakulteta društvenih znanosti zbog čega »strada FPN kao relativno nov i bez mnogo šansi na tradicionalnom sveučilištu u koga se uporno (a to je krivo) želi uvrstiti«. Ima i mišljenja da »značaj studija opada zbog diletantizma u politici i jačanja prinude državnih tehničara«.

Nasuprot iskazanom osjećaju inferiornosti nalaze se pomalo euforična mišljenja da je studij politologije bolji od studija prava, sociologije ili filozofije i da je jednostavno nezamjenjiv poradi »samosvojne interdisciplinarnosti«. Treću skupinu čine odgovori da studij politologije »dijeli sudbinu« društvenih znanosti i da su svi ti fakulteti u podjednako (relativno lošem) položaju. Neki misle i da studij politologije stoji lošije od Fakulteta političkih nauka, do čijeg je statusa »nastavnicima očito više stalo«. Inače, u navedenim sudovima politolozi se međusobno ne razlikuju, a samo mlađi politolozi nešto češće izražavaju zahtjev za (re)afirmacijom i aktualizacijom studija.

Zaključne napomene

Bez pretenzija da saznanja prikupljena ne suviše ambicioznim anketnim ispitivanjem iskoristimo kao argumente za izvođenje nedvojbenih zaključaka,

pokušat ćemo sintetizirati dobivene rezultate kao usmjereni poticaj raspravi o položaju politologa u našem društvu i problemu određenja političkih znanosti.

— Sudeći i po egzogenim (osobni dohoci, profesionalna afirmacija, iskoštenost i nedostatnost potrebnih znanja) i po endogenim faktorima (stupanj nezadovoljstva profesionalnim položajem u užem i širem smislu, profesionalno usavršavanje i aspiracije) u najpovoljnijem su položaju »srednje« studijske generacije politologa, mahom zaposlene u organima društveno-političkih organizacija i nešto manje u znanstvenim institucijama. Pokazalo se da tzv. objektivni položaj politologa znatno utječe na oblik, intenzitet i vrstu nezadovoljstva kao i na tip i razinu argumentacije u kritici samoga studija i znanosti: što je taj položaj bolji, prigovori su manje usmjereni na pojavnost, a više na središnji problem određenja znanosti i studija. Drugim riječima, naknadna revalorizacija (ne)uspješnosti studija politologije najviše je posredovana konkretnim radnim iskustvom.

— Komparirajući izjave politologa i njihovih rukovodilaca može se reći da u društvu postoji prilično formirana potreba za politolozima, ali da zbiljsko artikuliranje kadrovskih potreba ovisi ponajviše o profiliranosti studija politologije i niemu pripadajućeg stručnog znanja i osposobljenosti politologa, jer ni samim politolozima, a pogotovu njihovoj okolini, nije potpuno jasno što bi se od njih prvenstveno trebalo očekivati i zahtijevati. Čini se da je prisutno kolebanje između shvaćanja politologa kao stručno što fleksibilnijeg kadra, osposobljenog za kritičko promišljanje društvenih procesa, i politologa kao »funkcionalno-operativnog« dijela političkog aparata na svim razinama; kraće rečeno, između »stručnjaka za općenitost« i »moderatora političkog sistema«. U krajnjoj konzekvenciji, moglo bi se reći da je ta dilema posljedica svojevrstne krize profesionalno-stručnog identiteta (i integriteta) politologa, a sukladno tome i studija politologije.

— Politolozi su vrlo skloni da osobni položaj induciraju na društvenu razinu, ocjenjujući da su za dobar profesionalni status uglavnom sami zaslužni, a istodobno zamjerajući studiju politologije da ih »ne štiti« niti promovira neophodnom društvenom i stručno-znanstvenom utemeljenošću i ugledom. Naime, osjećaj odsustva renomea struke »u zaleđini«, težište profesionalne afirmacije politologa više smješta na individualni nego na društveni plan — naglasak je na psihološko-socijalnim aspektima, dok se podrška ugleda »kolektivne stručnosti« proglašuje efemernom. U takvu sklopu razmišljanja nije neshvatljivo da se u slučaju (osobnog) neuspjeha situacija racionalizira nedostatnošću respekta prema struci (a što onda treba »zahvaliti« postojećem studiju politologije). Vjerojatno percepcija izrazite upućenosti na vlastite snage dobrim dijelom uvjetuje tek deklarativnu »profesionalnu solidarnost« i relativnu nesklonost politologa da im se priključe nove kolege u konkretnoj radnoj sredini.

— Očekivanja politologa što se tiče studija politologije uglavnom su ispunjena ako je suditi po učestaloj podudarnosti razloga studiranja i ocjene osnovne kvalitete studija. Neosporno cijenjena značajka studija politologije jest širina obrazovanja ili interdisciplinarnost, koja se istodobno u drugom kontekstu smatra i stanovitom slabošću studija. U svom promišljanju određenja položaja studija i političkih znanosti politolozi nisu u procjepu htijenja,

nego na tragu sugestija da u okviru interdisciplinarnog studija treba domišljenje razvijati politološke discipline, a što se međusobno ne isključuje. Dapače, čak i onda kada se eksplicitno postavljaju zahtjevi za uvođenjem usmjeravanja ili specijalizacije, nisu dovedeni u pitanje potreba interdisciplinarnosti i osmišljenije politološke profiliranosti. Nadaje se zaključak da na načelni sud o prednostima studija politologije radna iskustva na konkretnome radnom mjestu nemaju tako izražen utjecaj koliko na predlaganje promjena u okviru postojećeg studija. Jedino odnos mladosti studija i njegovih slabosti ostaje nejasnim, jer je stalno prisutno njihovo preplitanje: jedanput kao uzroka, drugi puta kao posljedica. Nije definirano da li je studij nepriznat zato što je relativno nov (pa je to zapravo slabost), ili je nepriznat zato što je ovakav kakav jest, pa se to naknadno objašnjuje negovom mladošću (nužno ostaje »vječno« mlad, tj. neprofiliran).

— Izostanak sustavnije konceptualizacije programa studija politologije i pojedinih disciplina najčešći je razlog koji položaj politologa i studija smješta u rezervat »nedefiniranog«. U tom kontekstu pojavljuje se kritika postojećih programa studija politologije, koji simptomatično izbjegavaju znanstvenu upitnost nad postojećim političkim procesima i odnosima. I politolozi i njihova okolina doživljuju taj »otklon« od zbiljskoga (suvremenoga) kao jedan od bitnih nedostataka studija. Ne zanemarujući smisao i važnost tog prigovora, i ne samo zbog benevolentnosti i nastojanja da »obranimo« politologe i studij, valja upozoriti da je potreban veliki, rezultatima nesrazmjeran, napor da bi se znanstveno i stručno primjereno slijedile (ako se već ne kreiraju) učestale i provizorne, (voluntaristički) postulirane mijene u našem političkom prostoru. Ako su sfere politike i fenomeni političkog ono što bi trebalo biti u fokusu znanstvenoga interesa programa studija politologije, u već poslovično isforsiranoj dinamici normativnih zaokreta unekoliko je iluzorno očekivati mogućnost udovoljavanja zahtjevima i utemeljenosti, i korektnosti, i aktualnosti, i svojevrstne pragmatičnosti. To ipak ostaje stvar individualnog izbora i sposobnosti nastavnčkog kadra.

Prigovore o 'neuklapanju' u konkretnu radnu sredinu pri obavljanju vrlo specifičnih zadataka ili o nerazumijevanju odnosa moći na mikrorazini u ovoj raspravi valja smatrati perifernim problemom, budući da je to prigovor koji se upućuje većini visokoobrazovanih kadrova bez bogatijega radnog iskustva. Međutim, ne bi trebalo prešutjeti pitanje masovnosti studija, bez obzira što je to tek odnedavno postao problem na Fakultetu; drugi, stariji fakulteti s tim se pratećim problemom već godinama (ne) bave. Pad kvalitete studiranja neumitno, naime, dovodi do još oskudnijeg politološkog obrazovanja, a time i opadanja ugleda Fakulteta. Vrlo je važan podatak da mlađi politolozi, zbog nezadovoljstva izvođenjem nastave, ne dopiru do toga da propituju programe kolegija, a kamoli problem određenja politologije — nezadovoljstvo je situirano u prostoru iz kojega se ne dospijeva do pitanja fundamentalnih promjena.

— Na koncu, uvažavajući dobivene rezultate, sugerirali bismo da se diskusija o određenju političkih znanosti i njima (ne)primjerenog profila i položaja politologa u našem društvu koncentrira oko dva ključna pojma koja su u objašnjenjima rabili naši ispitanici: interdisciplinarnost i nedefiniranost. Jer, nije nelogično vjerovati da se dobar dio problema može apsolvirati u argumentiranim pokušajima razrješenja njihova međusobnog odnosa. Radi se

jednostavno o odgovoru na centralno, ovako koncipirano pitanje: kako politološki profilirati studij, a da se sačuva i razvija interdisciplinarnost studija politologije i istodobno prevlada njegova nedefiniranost? Tome vjerojatno pretходи određenje predmeta kojim se politologija (treba da) bavi: je li to politika kao cjelokupnost društvenih odnosa ili politika kao praktična vještina upravljanja?

Vlasta Ilišin

THE STUDY OF POLITICAL SCIENCE AND THE POLITICAL SCIENTIST

Summary

A survey of a smaller sample of employed holders of a degree in political science and of their direct superiors carried out in a number of larger towns in Croatia has yielded a number of important indicators. The questionnaire filled by the political scientists consisted of 35 questions of the so-called open type. They were divided into three groups of variables: socio-demographic data on the subjects, their professional standing in their working milieu and in society in general, and the assessment of the advantages and drawbacks of having a degree in political science. The socio-demographic data were used as indicators in the interpretation of opinions given by respondents. The analysis of the opinions voiced by them reveals a number of important factors defining or illustrating the social status of political science (both as a university course and as a science) and of political scientists. It has been found that the professional assertion of political scientists mainly depends on their personal qualities; this is most frequently explained by a lack of tradition both with regard to the course and to the profession. The quality most strongly stressed in the study of political science is its interdisciplinary character; this is experienced, at the same time, as a certain shortcoming, to the extent that the course does not place a sufficiently strong accent on political science. The respondents were almost unanimous in suggesting that the interdisciplinary character of the course be retained, but more elaborated and with a more consistent emphasis on political science. In this context, the mentioned advantages and shortcomings of the course in political science emerge as, at least partly, explanations of the very evident split in the views on what a political scientist should be: an «expert on generalities» or a «political technician». To resolve this dilemma we shall evidently have to conduct an extensive discussion of political science as the point of departure of both the university course and of political scientist.